

УДК 334.012.64

Б.В.Гречаник, к.е.н., **У.Б.Бережницька**, к.е.н.,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
Р.М.Бойчук, к.е.н.,
Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника,
м. Івано-Франківськ

БІЗНЕС-ІНКУБАТОР ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті досліджується сутність і економічний зміст поняття "бізнес-інкубатор", наведено існуючі підходи до визначення та класифікації цієї організаційної форми підтримки малого підприємництва, окреслено перспективи подальшого розвитку даної інституції в Україні.

В статье исследуются сущность и экономический смысл понятия "бизнес-инкубатор", представлены существующие подходы к определению и классификации этой организационной формы поддержки малого предпринимательства, очерчены перспективы дальнейшего развития данной институции в Украине.

The essence and economic contents of term of "business incubator" are investigated in the article, the existing approaches to definition and classification of this organizational form of small business support are shown and the prospects of further development of this institution in Ukraine are outlined.

Ключові слова: бізнес-інкубатор, класичний бізнес-інкубатор, інноваційний бізнес-інкубатор, інкубатор технологій, бізнес-акселератор.

У сучасних умовах господарювання визначальним фактором забезпечення соціально-економічного розвитку України є активізація підприємницької діяльності, зокрема розширення сектору малого бізнесу. Очевидно, що однією з передумов саме такої моделі розвитку вітчизняної економіки є формування та ефективне функціонування спеціалізованих організацій інноваційної форми (як складових інфраструктури) цілісної системи підтримки підприємництва — бізнес-інкубаторів.

Зважаючи на те, що сьогодні для національної економіки характерними є як низька активність інноваційної діяльності, так і незначна частка малого бізнесу у формуванні ВВП країни, питання щодо створення та забезпечення діяльності подібних організацій видаються особливо важливими. Саме тому дослідження проблем пов'язаних з визначенням сутності й економічного змісту категорії "бізнес-інкубатор", а також окресленням перспектив розвитку вітчизняних бізнес-інкубаторів як однієї з основних інституцій, що забезпечують підтримку малого підприємництва і сприяють активізації інноваційної діяльності, вочевидь є актуальним.

Основні проблеми, пов'язані з процесами започаткування, створення, становлення, розвитку і функціонування бізнес-інкубаторів тривалий час активно досліджувались такими зарубіжними та вітчизняними науковцями, як О.Айгістова, В.Андреєв, Х.Берр, М.Буллакотт, З.Варналій, Л.Васільєва, Н.Гапоненко, Д.Гібсон, В.Горбунов, Н.Іващенко, В.Каганов, А.Мазур, Н.Матвійчук-Соскіна, Г.Менш, В.Фролова, Г.Фролова, Д.Уїгінс, Т.Цихан.

Незважаючи на те, що в Україні протягом тривалого часу проводились різні (за масштабами, напрямками, цілями, завданнями) наукові дослідження, пов'язані з діяльністю бізнес-інкубаторів, активно використовувався досвід їх

функціонування в економічно розвинутих країнах, робилися численні спроби створення бізнес-інкубаторів, у різних регіонах нашої країни, та їх інкорпорації в середовище вітчизняного підприємництва, діяльність таких організацій, поки що, є "непотрібною" для української економіки, а самі процеси бізнес-інкубування залишаються незрозумілими навіть для багатьох спеціалістів з місцевого економічного розвитку.

Метою даного дослідження є уточнення поняття "бізнес-інкубатор", здійснення класифікації бізнес-інкубаторів, визначення їх ролі та значення у процесі підтримки малого підприємництва в Україні, а також для активізації інноваційної діяльності та формування інтелектуальної складової бізнесу.

Сьогодні в науковій та науково-методичній літературі існує ціла низка визначень категорії "бізнес-інкубатор".

Так, на думку спеціалістів компанії "БизЭксперты", "Бізнес інкубатор — це каталізатор процесу створення і розвитку підприємств. При цьому бізнес-інкубатор забезпечує підприємців підтримкою спеціалістів, зв'язками та інструментами, необхідними для успішного розвитку їх бізнесу" [1].

Інше формулювання бізнес-інкубатора як "...організації, основним завданням якої виступає підтримка малих і новостворених фірм, а також підприємців-початківців, які прагнуть, але не мають можливості розпочати власну справу (власний бізнес)" [2] наводить дослідник Т. Цихан.

Деяко ширше визначення бізнес-інкубатора пропонує Російське агентство підтримки малого і середнього бізнесу, а саме: "Бізнес-інкубатор виступає інструментом регіонального сприяння розвитку економіки, спрямований на ефективну і дієву підтримку новостворених суб'єктів господарювання та підприємств, що перебувають на початковій стадії" [3].

Ще більш розширене трактування цієї категорії використовує Латвійське агентство інвестицій і розвитку: "Бізнес-інкубатор — це найбільш ефективний інструмент підтримки початкуючих і перспективних малих і середніх підприємств, котрий формує для них сприятливе середовище шляхом надання на пільгових умовах офісних і виробничих приміщень, а також забезпечує офісне обслуговування, навчання і консалтинг. Тобто, бізнес-інкубатор — це об'єкт інфраструктури підтримки суб'єктів малого підприємництва на ранній стадії їх діяльності, сприяння шляхом надання в оренду нежитлових приміщень, а також надання консультаційних, бухгалтерських, юридичних та інших послуг" [4].

Мабуть закономірним є те, що найбільш повне і, на наш погляд, найбільш вдале визначення такої організаційної структури як "бізнес-інкубатор" наведено в нормативних документах Української асоціації бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів (УАБІЦ): "Бізнес-інкубатор — це одна з форм організованих господарських комплексів, що зорієнтовані на підтримку новостворених підприємств шляхом надання (відповідно до потреб) виробничих, офісних і т.п. площ для ведення господарської діяльності,

офісного обслуговування і послуг, пов'язаних з веденням бізнесу (консультування з економічних, фінансових, юридичних, організаційних і технічних питань), а також допомогу в пошуках фінансових ресурсів" [5].

Аналогічне за змістом визначення використовується і в нормативних документах Національної співдружності бізнес-інкубаторів Російської Федерації: "Бізнес-інкубатор — це організація, яка створює найбільш сприятливі умови для стартового розвитку малих підприємств шляхом надання комплексу послуг і ресурсів, зокрема: забезпечення підприємства на пільгових умовах необхідними площами, засобами зв'язку, комунікаціями, оргтехнікою, необхідним обладнанням, а також здійснює навчання персоналу, консалтинг тощо. Комплекс послуг — секретарських, бухгалтерських, юридичних, освітніх, консалтингових — є однією з головних умов, оскільки саме комплексність має істотне значення для стартового розвитку малих підприємств [6].

Схоже за формою визначення (однак за змістом воно принципово відрізняється, оскільки основний акцент переноситься на інновації) використовує компанія "IT LaunchPad" ("Стартовий майданчик для Ваших проєктів"), яка спеціалізується на підтримці процесів бізнес-інкубації в Україні: "Бізнес-інкубатор — це структура, що спеціалізується на створенні сприятливих умов для утворення та ефективної діяльності малих інноваційних (венчурних) фірм, що реалізують оригінальні науково-технічні умови. Це досягається шляхом надання цим фірмам матеріальних, інформаційних, консультаційних та інших необхідних послуг" [7]. Зазначимо, що дане визначення принципово відрізняється від попередніх, оскільки дещо "обмежує" місію таких організаційних структур лише продукуванням інновацій і підтримкою тільки венчурних підприємств.

Логічним продовженням даного трактування терміна "бізнес-інкубатор", а також спробою "попередньої класифікації" таких структур є позиція експертів російської компанії "Технопарки, економіка, бізнес", згідно з якою бізнес-інкубатори розглядаються як "...інституції, що розміщують на власних площах на пільгових умовах спеціально відібрані малі підприємства та надають їм консалтингові освітні та офісні послуги. Бізнес-інкубатори можуть діяти як самостійні структури, так і в складі технопарків технологічних центрів та інших інноваційних структур. Тобто вони бувають загального характеру діяльності або спеціалізовані" [8]. Дану позицію поділяють більшість науковців і практиків у сфері інвестиційно-інноваційних систем. При цьому необхідно зауважити, що такі бізнес-інкубатори (які функціонують у складі інноваційних структур) суттєво відрізняються від бізнес-інкубаторів "загального характеру діяльності" і їх часто називають "інкубаторами технологій".

"Інкубатор технологій — це наукомістке підприємство, що тісно пов'язане з університетом, науково-технологічним парком або інноваційним центром, і призначене для обслуговування і "вирощування" нових фірм, надання їм допомоги для успішної діяльності на початкових стадіях їх розвитку" [1; 2].

Дотримуючись такого підходу, автори висловлюють думку про те, що бізнес-інкубатори є двох видів: такі, що діють як самостійні організації (тобто бізнес-інкубатори "загального характеру діяльності"), і такі, що виступають "ядром технопарку". При цьому перший вид інкубаторів створюється для підтримки "нетехнологічного підприємництва, а також фірм звичайних технологій"; другий вид зорієнтований на роботу в сфері високих технологій, на підтримку малого інноваційного підприємництва.

Таку позицію поділяють й інші науковці, які пропонують розглядати бізнес-інкубатор як "...найбільш ефективний шлях інноваційного розвитку, одну з форм прискорення використання науково-технічних досягнень в ринковій економіці. Саме в бізнес-інкубаторах створюється сприятливе інтелектуальне і підприємницьке середовище, яке забезпечує швидкий ріст наукових результатів, народження високих технологій, підприємств, фірм" [9]. Своєрідною легітимізацією даного підходу можна вважати Постанову Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва", в якій чітко визначено дві категорії бізнес-інкубаторів:

1) «бізнес-інкубатор — організація, яка надає на певних умовах і на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього підприємництва, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння у набутті ними фінансової самостійності;

2) інноваційний бізнес-інкубатор — спеціалізований бізнес-інкубатор, в якому створені умови для розроблення і застосування суб'єктами малого та середнього підприємництва інноваційних технологій» [10].

Вочевидь, така класифікація організацій даного типу є найбільш повною, проте вона не знаходить свого продовження в інших вітчизняних нормативно-правових актах. Так, згідно з чинним Законом України "Про інноваційну діяльність", бізнес-інкубатори визначають дещо "звужено" — як "інституції, що формують інноваційну інфраструктуру держави" [11].

Можна припустити, що при розробці даного закону була спроба врахувати підхід, за яким бізнес-інкубатор виступає виключно "інкубатором технологій" і функціонує в одній із чотирьох форм: фірми-орендатори, котрі безпосередньо освоюють результати досліджень розробників; фірми-орендатори, що завершили в рамках технологічного парку створення комерційного продукту і залишились в ньому на певний час; відокремлені підрозділи, дільниці, лабораторії крупних фірм, корпорацій (в тому числі і зарубіжних); фірми, котрі створені технологічним парком (ці фірми є його "власністю"), і спеціалізуються на передачі технологій і надання послуг орендарам [12, с. 36].

Така класифікація може бути оптимальною і мати прикладне значення в країнах з високим рівнем інноваційної активності суб'єктів господарювання. Однак у тих соціально-економічних системах, в яких частка малого бізнесу не досягла рівня "критичної маси", цей підхід, мабуть, застосовувати недоцільно.

Крім того, наведена класифікація "розмиває" термін "бізнес-інкубатор", адже при цьому вихолощується ідея бізнес-інкубування (наявність будь-якого відокремленого успішно функціонуючого підрозділу, дільниці або окремої лабораторії трактується як структура, що відповідає критеріям бізнес-інкубатора).

Ще один аспект процесу бізнес-інкубування розкриває підхід, за яким така структура сприймається як своєрідний каталізатор (або прискорювач) регіонального розвитку, тобто бізнес-інкубатор — це лише "... місце концентрації діяльності фірм для ефективного розвитку галузей регіональної (місцевої) економіки" [13]. При цьому такі структури "...створюються місцевими органами влади або великими компаніями з метою "вирощування" нових видів бізнесу" [14].

Ще однією спробою визначення бізнес-інкубаторів та їх класифікації можна вважати підхід, який застосовується у Великобританії, згідно з яким виділяють такі види інкубаторів:

1. Змішані бізнес-інкубатори (так звана "групова модель бізнес-інкубаторів") — це інкубатори, які запрошують і обслуговують всі види підприємств. Перевагами є змішане підприємницьке середовище і стимулювання комунікації між інкубантами, виробництво різних видів товарів та послуг. Таке змішане середовище полегшує пошук клієнтів і підходить для районів з невисокою концентрацією підприємницької діяльності (наприклад, для інкубаторів у невеликих містах).

2. Суспільні інкубатори (або ж соціальні бізнес-інкубатори) — створюються в рамках місцевих суспільних проектів (за напрямом "соціальна інтеграція") з єдиною метою — максимально "подовжити" час його діяльності, що матиме позитивний вплив на оздоровлення місцевої економіки та підвищення рівня підприємницьких знань та цінностей.

3. Інкубатори для економічного розвитку (за іншою класифікацією — цільові бізнес-інкубатори) орієнтуються на вирішення конкретних завдань (наприклад, створення робочих місць, структурної перебудови галузей промисловості). Діяльність таких установ найчастіше визначається цілями державної політики й безпосередньо регулюється місцевими або регіональними органами державної влади.

4. Спеціальна модель (цей вид, за іншою класифікацією, також входить до категорії "цільові бізнес-інкубатори") — бізнес-інкубатори створюються для підтримки новостворених підприємств, що працюють у конкретній галузі (наприклад, автомобільне будівництво, біотехнології).

5. Зіркоподібна модель — бізнес-інкубатори створюються в районах з низькою щільністю підприємств, у невеликих містах і сільських районах.

6. Віртуальні інкубатори (дистанційні або "безстінні") — бізнес-інкубатори, що працюють через інформаційні мережі (так звані "віртуальні приватні мережі"), надаючи послуги підприємцям дистанційно. Як правило, організації

такого типу створюються на основі фізично існуючих бізнес-інкубаторів, що дозволяє їм суттєво розширити свою клієнтську базу та створити стійку місцеву і регіональну мережу [15, с.8-10].

Завершуючи даний етап дослідження, не можна обійти питання перспектив розвитку бізнес-інкубаторів. Тому варто згадати про таку новітню організаційну форму підтримки малого підприємництва як бізнес-акселератор. Даний вид бізнес-інкубатора передбачає спільну діяльність кількох успішних, фінансово потужних і давно функціонуючих компаній в проекті підтримки підприємців-початківців — “стартапів”, які при цьому отримують крім стандартного набору послуг класичного бізнес-інкубатора, можливість менторського супроводу і безпосереднього спілкування з успішними менеджерами цих компаній щодо власного проекту. Цей процес навчання у бізнес-акселераторі триває від трьох до шести місяців, що є достатнім для того, щоб “команди або вирости і більше не потребували опіки, або перестали існувати.” Таким чином, “...унікальність бізнес-акселератора полягає в його атмосфері, у можливості безпосередньо контактувати з успішними і досвідченими бізнесменами” [16].

Аналізуючи різні підходи до трактування такого поняття “бізнес-інкубатор”, можна зробити деякі узагальнення:

- наведені визначення є лише невеликою вибіркою з сукупності тлумачень категорії “бізнес-інкубатор”, які нині використовуються як в теорії, так і в практиці управління соціально-економічними системами;
- існуюче розмаїття формулювань терміна “бізнес-інкубатор” вказує на необхідність проведення системного і комплексного дослідження щодо функціонування організацій такого типу, особливо важливим є формування єдиного визначення даного поняття, зокрема на законодавчому рівні;
- акцентуючи увагу на характеристиках, що є визначальними для того чи іншого виду бізнес-інкубаторів, видається можливим виокремити і класифікувати три основних типи бізнес-інкубаторів: класичний бізнес-інкубатор (відповідає терміну “бізнес-інкубатор”, який визначений Постановою КМУ), інкубатор технологій (інноваційний бізнес-інкубатор) та бізнес-акселератор (новітня форма бізнес-інкубатора);
- низький рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств, а також використання УАБІІЦ відповідного визначення дефініції “бізнес-інкубатор” свідчать про те, що перспективи розвитку бізнес-інкубаторів в Україні стосуватимуться, перш за все, класичних бізнес-інкубаторів;
- основною метою створення і функціонування бізнес-інкубаторів у державі є формування сприятливих умов (сприятливого середовища) для прискореного розвитку малого бізнесу, а отже, бізнес-інкубатор є своєрідним інструментом підтримки малого підприємництва в країні.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт компанії "БизЕксперты" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bizexperts.ru/>
2. Цихан Т. Инновационная инфраструктура: опыт создания бизнес-инкубаторов / Т. Цихан // Теория и практика управления. — 2004. — № 7
3. Сайт Російського агентства підтримки малого і середнього бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.siora.ru/ru/>
4. Офіційний сайт Латвійського агентства інвестицій і розвитку (LIAA) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.liaa.gov.lv>
5. Офіційний сайт Української асоціації бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів (УАБІЦ) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.novekolo.info>
6. Офіційний сайт Національного Содружества Бизнес-Инкубаторов (НСБИ (РФ)) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nsbj.org>
7. Сайт компанії "Стартовый майданчик для Ваших проектов" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://launchpad.com.ua/articles-materials/3-articles/10-what-is-business-incubator?format=pdf>
8. Сайт "Технопарки, экономика, бизнес" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://technopark.al.ru/tpark/tpark.htm>
9. Современный инновационные структуры и коммерциализация науки / Под редакцией А.А. Мазура : сайт Технопарку ІЕС ім. Є. Патона". [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://tp.paton.kiev.ua/about/publis/publis04.php>
10. Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2009 р. № 510 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>
11. Про інноваційну діяльність : закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс] : офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
12. Фролова В.Ю. Инновационная инфраструктура: роль бизнес-инкубаторов в развитии малого бизнеса в Украине / В.Ю. Фролова, Г.И. Фролова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2010. — № 9. — С. 36–39.
13. Сайт ЗАТ "МАП-Інкубатор малого підприємництва інноваційного типу" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mapzao.by>
14. Офіційний сайт бізнес-інкубатора Славутича [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://slavutich.kiev.ua/~business>
15. Вуллакотт М. Руководство по бизнес-инкубации / М. Вуллакотт // Поддержка малого предпринимательства. Серия: Программа партнерства Нижегородская область. Проект: Экономическое оздоровление и создание рабочих мест. — 2005. — № 5. — С. 8–10.
16. Сайт "Ваші Гроші" [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vashigroshi.com>